

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра «Фінанси і кредит»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Для виконання практичних і семінарських завдань з дисципліни
«Фінанси» студентами всіх форм навчання спеціальності
7.03050801 «Фінанси і кредит»

Запоріжжя 2014

Методичні вказівки для виконання практичних і семінарських завдань з дисципліни «Фінанси» для студентів всіх форм навчання спеціальності 7.03050801 «Фінанси і кредит» (Укладач: С.В.Шарова, доцент кафедри «Фінанси і кредит». - Запоріжжя:ЗНТУ, 2014. – 51 с.

Укладач С.В.Шарова, доцент кафедри «Фінанси і кредит»

Рецензент І.Г. Пахомова, к.е.н, доцент кафедри «Фінанси і кредит»

Відповідальний за випуск С.В.Шарова

Затверджено
на засіданні кафедри
«Фінанси і кредит»
Протокол № 7 від 02.04.2014р.

З М І С Т

Вступ	4
Тема 1. Економічна природа і призначення фінансів. Фінансова наука.....	6
Тема 2. Фінансова система і фінансова політика.....	9
Тема 3. Фінансові ресурси	12
Тема 4. Фінансовий механізм і фінансове планування (прогнозування)...	14
Тема 5. Управління фінансами. Фінансовий контроль.....	18
Тема 6. Необхідність і суть державних фінансів.....	20
Тема 7. Бюджет і бюджетна система.....	21
Тема 8. Доходи і видатки державного бюджету.....	25
Тема 9. Податки і податкова система.....	27
Тема 10. Державний кредит і державний борг.....	29
4. Модуль 3. Місцеві фінанси та фінанси підприємницьких структур...	31
Тема 11. Місцеві фінанси.....	31
Тема 12. Фінанси підприємницьких структур.....	33
Тема 13. Фінансовий менеджмент	35
Тема 14. Загальнодержавні фонди фінансових ресурсів цільового призначення	37
Тема 15. Страхові і резервні фонди фінансових ресурсів.....	39
Тема 16. Фінансовий ринок.....	41
Тема 17. Міжнародні фінанси.....	44

ВСТУП

Формування майбутніх фахівців з обліку, економіки та менеджменту передбачає вивчення фундаментальних економічних дисциплін, засвоєння базових економічних понять і категорій, їх взаємозв'язків і взаємозалежності, впливу на суспільство, окремі підприємства та громадян.

Метою цієї методичної розробки є полегшення процесу оволодіння студентами теоретичними навиками з дисципліни “Фінанси”. Структура методичних вказівок максимально наближена до плану проведення практичних та семінарських занять: питання, які розглядаються в ракурсі відповідної теми; наведено розшифровку основних термінів та понять, які необхідні для засвоєння теоретичного матеріалу; в частині “завдань для індивідуальної роботи” приведено теми, які можуть бути втілені в рефератах студентів, а також тести для самоконтролю набутих знань. Звичайно робоча програма з дисципліни передбачає самостійну роботу студентів, тому наприкінці кожної теми наведено перелік рекомендованої літератури, що надасть можливість більш детально вивчити матеріал. Методичні вказівки складено у відповідності з робочою програмою по даній дисципліні і вони необхідні для систематизації методичних прийомів проведення практичних та семінарських занять..

Тема 1. Економічна природа і призначення фінансів. Фінансова наука

Питання:

1. Об'єктивна необхідність фінансів.
2. Фінанси як економічна категорія.
3. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями.
4. Характерні ознаки фінансів.
5. Склад фінансових відносин.
6. Функції фінансів, їх суть.
7. Історичний аспект виникнення фінансів.
8. Фінансова наука, її предмет, зв'язок з іншими соціально-економічними науками.
9. Метод фінансової науки

Основні поняття і терміни:

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник, що відбиває сукупну вартість кінцевих продуктів і послуг, вироблених у даній країні за певний проміжок часу (як правило, за рік), у поточних ринкових цінах без урахування сальдо платіжного балансу. Вартість проміжних продуктів виробництва (сировини, електроенергії, напівфабрикатів, комплектувальних деталей тощо), які надходять від інших підприємств і використовуються у виробництві кінцевої продукції, до ВВП не включають.

Валовий національний продукт (ВНП) – показник, що відбиває сумарну вартість товарів та послуг (у цінах реалізації), що надходять у розпорядження даної країни за певний період часу (як правило, за рік). ВНП відрізняється від валового внутрішнього продукту на сальдо (різницю між грошовими надходженнями і витратами) зовнішньоекономічних операцій, включаючи сальдо експорту та імпорту товарів і послуг, сальдо оплати праці чужоземних працівників і сальдо переведення прибутків від вивезеного за кордон капіталу.

Гроші – особливий товар, що стихійно виокремився з товарного світу й виконує роль загального еквівалента під час обміну товарів. Обслуговуючи всі сфери економічної діяльності, гроші виконують такі функції: міри вартості, засобу обігу, засобів нагромадження і збереження, платежу, світових грошей. Розподільча функція фінансів - проявляється в процесі розподілу ВВП у вигляді утворення фондів грошових коштів та використання їх за цільовим призначенням.

Контрольна функція фінансів - зумовлюється притаманною їм здатністю кількісно відображати рух фінансових потоків і забезпечувати контроль за дотриманням пропорцій в розподілі ВВП правильністю формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави і суб'єктів господарювання.

Фінансові відносини - особливий тип економічних відносин, що опосередкований системою грошових відносин. Виникає при розподілі і перерозподілі валового внутрішнього продукту, виробленого в державі.

Фінансова наука - вивчає явища та процеси, які здійснюються у державі пристворенні й використанні фондів фінансових ресурсів на цілі її економічного та соціального розвитку.

Національне багатство - сукупність матеріальних і культурних благ, які належать суспільству. До складу національного багатства входять: речові елементи виробництва, резерви і страхові запаси, невиробничі фонди, особисте майно населення.

Заробітна плата – форма грошової або натуральної винагороди робітникам.

Кредит - це економічні відносини, які виникають з приводу розподілу вартості за умови повернення з процентами.

Фінанси - це економічні відносини, які виникають з приводу формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів із метою виконання функцій і завдань держави, підприємств і населення із забезпечення умов розширеного відтворення, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Ціна – грошовий вираз вартості будь-якого товару.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Історія виникнення фінансів в Україні.
2. Територіальні громади та їх господарська діяльність.
3. Сучасна світова наукова фінансова думка.
4. Фінанси як економічна категорія.
5. Історичний аспект розвитку фінансів.
6. Фінансові категорії як форма наукового пізнання сутності фінансових відносин.
7. Фінанси в економічній системі держави.
8. Історичний аспект становлення та розвитку фінансової науки.
9. Сучасна світова наукова фінансова думка.
10. Призначення фінансів у суспільному житті.
11. Об'єктивна необхідність фінансів у суспільному виробництві.
12. Економічні передумови виникнення і розвитку фінансів.

Тести для самоконтролю:

1. Показник, що відбиває сукупну вартість кінцевих продуктів і послуг, вироблених у даній країні за певний проміжок часу (як правило, за рік), у поточних ринкових цінах без урахування сальдо платіжного балансу – це :

- а) вартість цільових фондів;
- б) валовий внутрішній продукт;
- в) валовий національний продукт;
- г) бюджет.

2. Показник, що відбиває сумарну вартість товарів та послуг (у цінах реалізації), що надходять у розпорядження даної країни за певний період часу (як правило, за рік) – це :

- а) фонди фінансових ресурсів;
- б) валовий внутрішній продукт;
- в) наданий підприємству кредит;
- г) валовий національний продукт;

3. Сальдо зовнішньоекономічних операцій – це :

- а) доходи від експорту та імпорту товарів;
- б) витрати на міжнародне співробітництво;
- в) отримані кредити від міжнародних спілок та організацій;
- г) різниця між доходами та витратами, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності;

4. На Вашу думку, фінанси – це :

- а) суспільні відносини;
- б) гроші;
- д) кредитні відносини;
- в) розподільчі відносини;
- г) фондоутворюючі відносини;
- д) кредитні відносини;
- е) грошові відносини.

5. Необхідність фінансів обумовлена :

- а) наявністю кредиту; г) наявністю податків;
- б) наявністю держави; д) дією економічних законів розвитку суспільства;
- в) наявністю грошових відносин;

6. Особливий товар, що стихійно відокремився з товарного світу та виконує роль загального еквіваленту під час обміну товарів – це:

- а) ціна;
  - б) кредит;
  - в) гроші;
  - г) фінансові ресурси.
7. Об'єктом розподілу за допомогою фінансів є:
- а) централізовані фонди грошових ресурсів;
  - б) децентралізовані фонди фінансових ресурсів;
  - в) державний бюджет країни;
  - г) валовий внутрішній продукт;
  - д) національне багатство.
8. Для фінансів характерні такі ознаки :
- а) кредитна залежність від держави;
  - б) грошовий характер фінансових відносин;
  - в) одностороння направленість розподілу об'єкту фінансових відносин;
  - г) розподільчий характер фінансових відносин;
  - д) формування та використання грошових фондів;
  - е) спеціалізація перерозподілу.
9. При розподілі об'єкту фінансових відносин виникають такі фонди грошових коштів :
- а) приватні
  - б) комунальні;
  - в) централізовані;
  - г) децентралізовані;
  - д) фонди фізичних осіб.
10. Термін "фінанси" від латинського перекладу означає :
- а) податок; в) кредит;
  - б) платіж;
  - в) кредит;
  - г) фонд.

Рекомендована література:

1. Безгубейко Л.М. Фінансова наука і практика періоду трансформацій// Фінанси України. – 2000.-№4. – с. 12 - 16
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2000.
3. Василик О.Д. , Ларіонова Л.Д. Державні фінанси України за часів Володимира Великого // Фінанси України. – 2002. - № 1.

4. Степанкова Т.М. Фінанси в умовах перехідної економіки// Фінанси України. – 1999. - №5 – с. 30 – 35
5. Хоменець Р.Б. Історико-правові аспекти господарської діяльності територіальної громади // Фінанси України. – 2002. - №4.

Тема 2. Фінансова система і фінансова політика

Питання:

1. Суть фінансової системи, її склад та принципи побудови.
2. Загальна характеристика сфер і ланок фінансової системи.
3. Проблеми розвитку фінансової системи в Україні.
4. Зміст та призначення фінансової політики.
5. Види фінансової політики, їх характеристика.
6. Фінансова стратегія і фінансова тактика.
7. Особливості сучасної фінансової політики України.

Основні поняття і терміни:

Фінансова система – сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, яким притаманні централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, відповідний апарат управління та правове забезпечення (сукупність сфер і ланок фінансових відносин, які відображають процеси розподілу і перерозподілу ВВП).

Кредитна система – сукупність кредитних відносин, форм та методів кредитування (сукупність кредитно-фінансових установ, які акумулюють вільні грошові кошти та надають їх в позики).

Банківська система – законодавчо-встановлена, чітко структуризована сукупність фінансових посередників грошового ринку, що займаються банківською діяльністю.

Державні цільові фонди – це фонди грошових коштів, які мають цільове призначення і знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади.

Державний кредит – це сукупність відносин, у яких держава виступає в ролі позичальника коштів, кредитора і гаранта.

Фінансова політика – сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільчих) заходів, які держава здійснює через фінансову систему.

Фінансова стратегія – це основні напрямки використання фінансів на тривалу перспективу.

Фінансова тактика – сукупність прийомів та методів фінансової політики, що спрямовані на вирішення завдань окремого етапу розвитку країни.

Сфери фінансової системи - фінанси суб'єктів господарювання; загально-державні фінанси; фінанси домогосподарств.

Ланки фінансової системи - Фінанси комерційних підприємств, Фінанси некомерційних установ, Фінанси громадських організацій і добродійних фондів, Зведений бюджет України, Державні цільові фонди, Державний кредит.

Державні фінанси - сфера грошових, що виникають у зв'язку з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства, пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у підпорядкування держави й підприємств і використанням державних коштів на витрати з розширення виробництва, задоволення соціально-культурних потреб населення, оборони країни й державного управління.

Фінансовий апарат - органи, що здійснюють управління фінансами.

Працівники фінансових органів, податкової служби, фінансових відділів підприємств, міністерств і відомств, які здійснюють функції оперативного управління фінансами.

Фінансове право - сукупність юридичних норм, що регламентують фінансові відносини.

Інфляція - кризовий стан грошової системи, зумовлений диспропорційним розвитком суспільного виробництва, що призводить до невідповідності попиту і пропозиції, до зростання цін на товари і послуги, монопольного стану деяких виробників, що дає їм змогу необгрунтовано підвищувати ціни на свою продукцію.

Емісія грошей - випуск в обіг грошей або цінних паперів.

Фінансова інфраструктура - цілісна сукупність підприємств та організацій - учасників сфери обслуговування фінансових послуг, являє собою підрозділ ринкової інфраструктури.

Фінансова криза - потрясіння всієї фінансової системи, включаючи кредитну, грошову та державну.

Фінансова стабілізація - є досягненням різних рівнів фінансової стійкості.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Особливості розвитку фінансової системи України на сучасному етапі становлення держави.
2. Фінансова політика України: формування та проблеми сучасності.

3. Дискусійні питання суті та складу фінансової системи.
4. Фінанси домогосподарств та фізичних осіб.
5. Складові та ланки фінансової системи.
6. Правова та організаційна основа фінансової системи.
7. Фінансова політика та фінансова безпека держави.
8. Генезис фінансової політики держави.
9. Форми реалізації фінансової політики.
10. Фінансова безпека держави.
11. Шляхи забезпечення фінансової стабільності в державі.
12. Фінансова криза.
13. Методи локалізації фінансової кризи.

Тести для самоконтролю:

1. Сукупність кредитних відносин, форм та методів кредитування (сукупність кредитно-фінансових установ, які акумулюють вільні грошові кошти та надають їх в позики – це :

- а) державний борг;
- б) кредитна система;
- в) фінансова система;
- г) економічна система.

2. Сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, яким притаманні централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, відповідний апарат управління та правове забезпечення – це :

- а) економічна система;
- б) фінансова система;
- в) банківська система;
- г) правильної відповіді немає.

3. Сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільчих) заходів, які держава здійснює через фінансову систему :

- а) державний борг;
- б) кредитна система;
- в) фінансова політика;
- г) економічна політика.

4. Сукупність прийомів та методів фінансової політики, що спрямовані на вирішення завдань окремого етапу розвитку країни – це :

- а) фінансова політика;

- б) фінансова стратегія;
  - в) фінансова тактика;
  - г) фінансова система.
5. Основний орган управління фінансовою системою:
- а) Державна податкова інспекція;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Державне казначейство;
  - г) Контрольно-ревізійне управління.
6. Головний фінансовий інститут України:
- а) Національний банк України;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Державне казначейство;
  - г) Страхові компанії.
7. Державний бюджет складає:
- а) Державна податкова інспекція;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Національний банк України;
  - г) Верховна Рада України;
8. Забезпечення первинного та вторинного ринку цінних паперів здійснює:
- а) Товарна біржа;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Фондова біржа;
  - г) Фінансові посередники.
9. Перевірку виконання Державного бюджету проводить:
- а) Державна податкова інспекція;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Державне казначейство;
  - г) Контрольно-ревізійне управління.

Рекомендована література:

1. Башнянин Г.І. Фінансові системи в економіці держави “Фінанси України”. – 1999. - № 10. – с. 51 – 55
2. Безгубенко Л.М. Фінансова система України в умовах економіки перехідного типу// Фінанси України. – 1996. - №9.- с. 13 – 18

3. Деєва Н.М. Реформування фінансової системи – головна запорука зміцнення державності//Фінанси України. – 2000. - №9 – с. 134 - 140

4. Полозенко Д.В. Фінансова політика перехідної економіки // Фінанси України. – 1999. - №8. – с. 3 - 11

5. Яцюта В.П. Удосконалення фінансової політики // Фінанси України. – 2001. - №8. – с. 60 – 67

Тема 3. Фінансові ресурси

Питання:

1. Поняття фінансових ресурсів.
2. Структура фінансових ресурсів у державі.
3. Джерела фінансових ресурсів та напрямки використання.
4. Доходи балансу фінансових ресурсів і витрат в державі.
5. Витрати балансу фінансових ресурсів і витрат в державі.

Основні поняття і терміни:

Фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних проблем.

Баланс фінансових ресурсів і витрат в державі - комплексний документ-прогноз, в якому відображається обсяг утворюваних фінансових ресурсів та їх використання в усіх секторах економіки.

Фонди фінансових ресурсів – грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів. Призначення фондів фінансових ресурсів полягає у підготовці умов, які забезпечують задоволення суспільних потреб.

Прибуток – кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства. Обчислюється він як різниця між валовим вииторгом (без податку на додану вартість й акцизного збору) та витратами на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг).

Інвестиції – довгострокові вкладення коштів із метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва й одержання прибутку.

Фінансова інформація – система фінансових показників, передбачених для прийняття рішень і розрахована на конкретних користувачів.

Залучені ресурси - це грошові кошти, отримані в результаті кредитів і займів, які набувають характеру заборгованості (кредити; фінансові ресурси, залучені шляхом випуску цінних паперів; кредиторська заборгованість). До власних фінансових ресурсів

відносять грошові кошти, отримані в ході фінансово-господарської діяльності (статутний капітал, прибуток, амортизаційний фонд, інші фонди підприємства).

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Історія розробки балансу фінансових ресурсів і витрат в державі.
2. Роль та структура фінансових ресурсів.
3. Фінансові ресурси держави та напрями їх витрачання.
4. Джерела формування та напрями витрачання коштів резервного фонду Державного бюджету України.

Тести для самоконтролю:

1. Основним джерелом формування фінансових ресурсів є:
  - а) ВВП;
  - б) ВНП;
  - в) прибуток;
  - г) податок на додану вартість.
2. Фінансові ресурси є об'єктом:
  - а) аналізу;
  - б) прогнозування;
  - в) планування;
  - г) абстрагування.
3. Фінансові ресурси - це:
  - а) грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку;
  - б) ресурси, які виникають з приводу розподілу вартості;
  - в) сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання; основне джерело ВВП;
  - г) сукупність коштів, за допомогою яких здійснюється процес сукупного відтворення.
4. Державні фінансові ресурси перебувають у розпорядженні:
  - а) державних фінансових інститутів;
  - б) приватних господарських структур;
  - в) різних видів централізованих і децентралізованих державних фондів;
  - г) населення у формі вкладів, заощаджень.
5. Баланс фінансових ресурсів і витрат держави - це:

а) комплексний документ-прогноз, що відбиває обсяг перевищення сукупних доходів над сукупними витратами;

б) комплексний документ-прогноз, що відбиває обсяг надходжень фінансових ресурсів та використання в окремих секторах економіки;

в) комплексний документ-прогноз, що відбиває обсяг надходжень фінансових ресурсів та використання в усіх секторах економіки;

г) є складовою частиною прогнозу економічного та соціального комплексу розвитку підприємств, установ.

6. Метою розробки балансу є:

а) визначення розмірів фінансових ресурсів;

б) економічне прогнозування наявності фінансових ресурсів на підприємствах, організаціях, установах;

в) встановлення збалансованості доходів і витрат в державі;

г) обґрунтованість використання фінансових ресурсів.

Рекомендована література:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2000.
2. Качмарик Я.Д., Хутков Р.І. Ефективність формування фінансових ресурсів підприємства // Фінанси України. – 1999. - №10. – с. 138 – 144
3. Фінанси підприємств: Підручник / за ред. Поддєрьогіна А.М. – К.: КНЕУ, 2000.

Тема 4. Фінансовий механізм і фінансове планування (прогнозування)

Питання:

1. Суть фінансового механізму.
2. Фінансовий механізм та його складові елементи.
3. Зміст і функції фінансового планування.
4. Принципи фінансового планування; його методологія.

Основні поняття і терміни:

Фінансовий механізм – сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних державних структур, господарських суб'єктів і населення.

Фінансове регулювання – метод здійснення державою функцій управління економічними й соціальними процесами при використанні фінансів.

Фінансові нормативи – характеризують повний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів.

Фінансові показники – це абсолютні величини, які характеризують створення й використання фінансових ресурсів в економіці держави, її фінансове становище, результати господарської діяльності підприємницьких структур, рівень доходів населення, розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за допомогою фінансів.

Фінансове планування – науково обґрунтований процес визначення джерел створення і напрямків використання фінансових ресурсів в економіці держави з метою забезпечення стабільного економічного і соціального розвитку.

Фінансові ліміти – є певними обмеженнями на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина.

Фінансові резерви – мають нейтралізувати вплив непередбачуваних факторів, що можуть виникнути в майбутньому.

Фінансові результати – процес одержання фінансових ресурсів, пов'язаний із виробництвом і реалізацією товарів, операціями на ринку капіталів.

Фінансове прогнозування – науково обґрунтоване припущення вірогідності розвитку подій або явищ на основі статистичних, соціальних, економічних та інших досліджень.

Фінансові стимули - використовуються для зацікавлення суб'єктів господарювання в досягненні кращих результатів.

Фінансові важелі - це сукупність форм і методів фінансування розширеного відтворення, соціально-культурних заходів, оборони і управління.

Фінансове забезпечення - це формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання.

Фінансові санкції - особливі форми організації фінансових відносин, покликані посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання за виконання взятих зобов'язань.

Принципи фінансового планування - наукова обґрунтованість (проведення розрахунків фінансових показників на основі певних методик, з врахуванням кращого досвіду, використанням засобів обчислювальної техніки, економіко-математичних методів, які передбачають багатоваріантність розрахунків і вибір найоптимальнішого); єдність фінансових планів (полягає в єдності фінансової політики, єдиній методології розрахунку фінансових показників тощо); безперервність (взаємозв'язок перспективних, поточних і оперативних фінансових планів); - стабільність (незмінність показників фінансових планів).

Методи фінансового планування - економічного аналізу, коефіцієнтів, нормативний, економіко-математичний, балансовий.

Фінансовий план - особлива форма документа, показники якого завжди виступають у грошовій формі й відображають результати господарської діяльності та рух фінансових ресурсів протягом відповідного періоду.

Бізнес-план - програма діяльності підприємства, план конкретних заходів для досягнення конкретної мети його діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку шляхом виконання підприємницького проекту.

Кошторис доходів і видатків - складають установи соціальної сфери, тобто бюджетні організації.

Фінансовий баланс - це система показників, що характеризують яке-небудь явище шляхом зіставлення чи протиставлення окремих його сторін. Збалансованість економіки - це відповідність між різними її частинами й підрозділами та певні їх співвідношення (пропорції).

Баланс фінансових ресурсів і витрат держави - складається з метою визначення обсягів фінансових ресурсів країни і напрямів їх використання.

Платіжний баланс - це система показників, що характеризує співвідношення грошових надходжень країни з-за кордону й платежів за кордон за певний проміжок часу.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Фінансовий механізм, його вплив на ефективність економіки та напрями вдосконалення.
2. Реформування фінансового механізму в умовах демократичних та ринкових перетворень.
3. Система фінансових планів, їх взаємозв'язок та розвиток в Україні.
4. Поточні та перспективні фінансові плани в економічній системі держави.
5. Форми і методи регулювання державою складових фінансового механізму.
6. Склад фінансового механізму і його складові елементи.
7. Фінансовий механізм як метод активізації економічного зростання.
8. Роль фінансового механізму в економіці держави.
9. Система фінансових планів.
10. Фінансові показники і їх зв'язок з загальноекономічними показниками.
11. Фінансові резерви.
12. Важелі та напрямки реформування державної власності.
13. Використання іноземного капіталу для реформування власності.
14. Фінансове забезпечення різних галузей економіки.

Тести для самоконтролю:

1. Фінансовий механізм – це:
  - а) сукупність фінансових методів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення;
  - б) сукупність фінансових важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, та їх нормативно-правове забезпечення;
  - в) нормативно – правове забезпечення дії фінансових методів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення;
  - г) сукупність фінансових методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, та їх нормативно-правове забезпечення;
1. Існують такі фінансові важелі:
  - а) норми амортизаційних відрахувань;
  - б) податки;
  - в) обов'язкові збори;
  - г) відсотки за користування кредитом
2. Найбільш розповсюдженими серед фінансових санкцій є:
  - а) ревізія;
  - б) перевірка;
  - в) пеня;
  - г) штраф
  - д) обов'язкові збори.
3. Баланс доходів і видатків підприємства – це:
  - а) оперативний фінансовий план;
  - б) поточний фінансовий план;
  - в) перспективний фінансовий план
4. За тривалістю дії фінансові плани поділяють на:
  - а) поточні;
  - б) наступні;
  - в) перспективні;
  - г) оперативні

Рекомендована література:

1. Фінанси України. - 1998. - № 7. с.- 28-34
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2000.
3. Гушта О.В. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в Україні // Фінанси України. – 2002.- № 3.

4. Крупка М.І. Реформування власності й залучення в Україну іноземного капіталу // Фінанси України. – 2002.- № 5.
5. Крупка М.І. Фінансовий механізм реформування державної власності // Фінанси України. – 2002.- № 3.
6. Шиян Д.В. Комплексна оцінка фінансового стану галузей економіки // Фінанси України. – 2002.- № 2.
7. Фінанси України. - 2001. - № 9. с.- 22-28
8. Фінанси України. - 2000. - № 12. с.- 25-33
9. Фінанси України. - 1999. - № 6. с.- 55-61
10. Фінанси України. - 1996. - № 1. с.- 38-49
11. Фінанси України. - 2002. - № 1. с.- 34-40
12. Фінанси України. - 1999. - № 5. с.- 35-39
13. Фінанси України. - 2000. - № 9. с.- 155-158
14. Фінанси України. - 1997. - № 8. с.- 21-28

Тема 5. Управління фінансами. Фінансовий контроль

Питання:

1. Організація управління фінансами в Україні.
2. Функції Міністерства фінансів України та його структурних підрозділів в управлінні фінансами.
3. Зміст та принципи фінансового контролю.
4. Об'єкти та суб'єкти фінансового контролю.
5. Класифікація фінансового контролю.
6. Організація фінансового контролю в Україні.

Основні поняття і терміни:

Фінансовий апарат - сукупність всіх організаційних структур, які здійснюють управління фінансами. Об'єктами управління виступають фінансові відносини, в тому числі й ті, що пов'язані з формуванням і використанням фондів грошових коштів. Найважливіші об'єкти управління - це фінанси підприємств, організацій і установ, фінанси домогосподарств, загальнодержавні фінанси. Суб'єктами управління виступають держава в особі законодавчих і виконавчих органів, у т.ч. фінансових, а також фінансові служби підприємств, організацій і установ

Стратегічне управління - це управління фінансами на перспективу, і виражається воно у встановленні обсягів фінансових ресурсів на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з піднесенням економіки України, проведенням її

структурної перебудови, конверсії оборонних галузей, зміцнення агропромислового комплексу, вирішення соціальних проблем тощо. Стратегічне управління здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент. Оперативне управління фінансами здійснюють Міністерство фінансів України; дирекції позабюджетних фондів, страхових організацій; фінансові служби міністерств, підприємств та організацій.

Ревізія це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи чи організації на предмет дотримання законодавства з фінансових питань, достовірності обліку і звітності; а також це є спосіб документального викриття недостач, витрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, спосіб попередження фінансових зловживань

Перевірка - це обстеження окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємств або їх підрозділів (наприклад, перевірка правильності віднесення витрат на собівартість продукції).

Аудит - це незалежний зовнішній фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Об'єкти та суб'єкти фінансового контролю.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Напрями удосконалення управління фінансами в Україні.
2. Фінансовий менеджмент підприємницьких структур та його необхідність застосування у фінансовій діяльності господарюючих суб'єктів.
3. Аудит як вид незалежного фінансового контролю, принципи та сфера застосування аудиту.

Тести для самоконтролю:

1. Об'єктами управління фінансами виступають:
  - а) фінансові служби підприємств;
  - б) фінансові домогосподарств;
  - в) загальнодержавні фінанси;
  - г) фінанси підприємств, установ і організацій
2. Стратегічне управління фінансами в Україні здійснюють:
  - а) Президент України;
  - б) Верховна Рада України;
  - в) Міністерство фінансів України;
  - г) фінансові служби підприємств;
  - д) дирекції позабюджетних фондів;
3. Основними завданнями Державної контрольно-ревізійної служби є:

- а) управління державним боргом;
- б) складання звіту про виконання Державного бюджету України;
- в) контроль за витрачанням коштів бюджетними установами;
- г) контроль за витрачанням коштів і матеріальних цінностей в установах, організаціях і підприємствах, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів.

4. До принципів організації фінансового контролю належать:

- а) гласність;
- б) превентивність;
- в) об'єктивність;
- г) незалежність;
- д) демократичний централізм;
- е) єдність

5. Громадський фінансовий контроль здійснюють:

- а) місцеві адміністрації;
- б) партії;
- в) Державна митна служба;
- г) рухи;
- д) професійні спілки

6. Основними завданнями Рахункової палати Верховної Ради України є:

- а) контроль за використанням золотого запасу;
- б) контроль за фінансуванням загальнодержавних програм;
- в) складання проекту Державного бюджету;
- г) контроль за виконанням Державного бюджету.

Рекомендована література:

1. Дорош Н.І. Державний фінансовий контроль: зарубіжний досвід і шляхи вдосконалення// Фінанси України. – 1998. - №1. – с. 47 - 55
2. Попруга М.П. Фінансовий контроль як складова бюджетного процесу// Фінанси України. – 1998. - №9.- с. 131 – 132
3. Стеванюк І.Б. Державне управління і фінансовий контроль в умовах ринку// Фінанси України. – 2000. -№ 11. – с. 18 – 29

Тема 6. Необхідність і суть державних фінансів

Питання:

1. Система державних фінансів.
2. Призначення і роль державних фінансів.

Основні поняття і терміни:

Державні фінанси - складова частина фінансової системи держави, її центральна підсистема, через яку здійснюється вплив держави на економічний і соціальний розвиток.

Необхідність державних фінансів зумовлена тим, що за будь-якого типу економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію, а також особисто кожним громадянином з огляду на відповідні об'єктивні причини.

Суб'єкти фінансових правових відносин – держава, громадяни і підприємницькі структури.

Склад державних фінансів – державний бюджет, централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення, фінанси підприємств і організацій державної власності, державний кредит, державне страхування. Правова основа державних фінансів – Конституція України, Закони України “Про бюджетну систему України”, “Про місцеве самоврядування в Україні” тощо.

Самофінансування – один із методів фінансового забезпечення відтворювальних витрат, який ґрунтується на використанні суб'єктом господарської діяльності власних фінансових ресурсів без залучення коштів державного бюджету. При незабезпеченості власними коштами підприємство використовує фінансові ресурси, утворені завдяки випуску цінних паперів.

Державні інвестиції – довгострокові вкладення коштів із метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва і одержання прибутку.

Підготувати реферати на теми:

1. Етапи розвитку державних фінансів України.
2. Становлення і розвиток державних фінансів України.
3. Правові та організаційні засади державних фінансів.

Завдання для індивідуальної роботи:

Знайдіть відповідний термін до приведених визначень:

Визначення Термін

1. Фонди, які створені відповідно до чинного законодавства України і формуються за рахунок визначених ними внесків юридичних і фізичних осіб.

- А. Державні інвестиції
- Б. Державні фінанси

2. Довгострокові вкладення коштів із метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва і одержання прибутку.

В. Місцеві фінанси

Г. Самофінансування

3. Складова частина фінансової системи держави, її центральна підсистема, через яку здійснюється вплив держави на економічний і соціальний розвиток.

Д. Бюджетне

фінансування

Е. Бюджетне

фінансування

4. Безповоротне безкоштовне фінансування загальнодержавних функцій, виконаних різними організаціями відповідно до їх повноважень.

Ж. Бюджетна система

З. Бюджетна класифікація

5. Сукупність бюджетів різних видів і рівнів, що знаходяться у певному зв'язку.

І. Державний бюджет

К. Державний борг

Рекомендована література:

1. Антологія бюджетного механізму / Під редакцією Юрія С.І. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001.- Розділ 1. – 250 с.

2. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. Розділ 9. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.

3. Опарін В.М. Фінанси: Загальна теорія. Розділ 6. – К.: КНЕУ, 2001.- 240 с.

4. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету / Фінанси України. – 2001. - № 10. – с. 3 – 10

Тема 7. Бюджет і бюджетна система

Питання:

1. Бюджет, його функції і види, бюджетна класифікація.

2. Принципи побудови бюджетної системи України.

Основні поняття і терміни:

Державний бюджет, як економічна категорія, виражає фінансові відносини, зв'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави. Ці відносини складаються, з одного боку, між державою і суб'єктами економічної діяльності, і населенням - з іншого. Він є централізованим грошовим фондом, являє собою загальнодержавні фінансові ресурси.

Державний бюджет України – план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, що здійснюються органами державної влади України, органами влади АР Крим і місцевими Радами народних депутатів.

Зведений (консолідований) бюджет – сукупність усіх бюджетів, що входять у бюджетну систему по прибутках і витратах (в Україні – це державний бюджет, бюджет АР Крим, бюджети областей і місцеві бюджети).

Бюджетний період – термін, протягом якого діє складений і затверджений бюджет. В Україні і Німеччині збігається з календарним роком, у США – із 1 жовтня по 31 вересня, у Великобританії і Японії – із 1 квітня по 31 березня, Швеції – із 1 липня по 30 червня.

Бюджетний цикл – термін із моменту початку упорядкування проекту до моменту затвердження звіту про його виконання законодавчими органами держави.

Бюджетна система – сукупність бюджетів різних видів і рівнів, що знаходяться у певному взаємозв'язку.

Дефіцит бюджету – перевищення видаткової частини бюджету над дохідною.

Прихований дефіцит бюджету – неповне або несвоєчасне фінансування галузей бюджетної сфери. Виникає в умовах боротьби за скорочення витрат із метою зменшення “відкритого” офіційного дефіциту бюджету.

Рівень дефіциту бюджету – відношення абсолютного розміру дефіциту до обсягу бюджету або до об'єму валового внутрішнього продукту. Прийнятна межа – не більше 3% (до об'єму ВВП).

Профіцит бюджету – перевищення дохідної частини над видатковою (властиво місцевим бюджетам).

Казначейство – спеціалізований фінансовий орган, що відає виконанням державного бюджету, організує збір прибутків державного бюджету, надає кошти на передбачені в ньому витрати, у деяких випадках здійснює емісію паперових грошей.

Виконання бюджету – повна мобілізація всіх запланованих прибутків у розрізі джерел і платників із наступним фінансуванням заходів, прийнятих Державною Програмою економічного і соціального розвитку.

Касова система виконання бюджету – здійснення обліку надходження прибутків і фінансування витрат Державного бюджету на основі реєстрації фактичних грошових потоків.

Банківська система виконання бюджету – здійснення сплати обов'язкових платежів і відрахувань через банківську систему, із наступною акумуляцією цих платежів

на рахунку Міністерства фінансів і розподілом їх по одержувачах бюджетних коштів знову через банківську систему.

Казначейська система виконання бюджету – акумуляція всіх бюджетних коштів на єдиному казначейському рахунку, що об'єднує в себе систему рахунків, які діють в єдиному режимі, через ці рахунки здійснюється операції по прибутках і витратах Державного бюджету.

Трансферти – фінансові кошти, що передаються з державного бюджету або з місцевих бюджетів вищого рівня в бюджети нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та інших форм.

Дотація – фінансові ресурси, що виділяються з вищестоячого бюджету нижчестоячому на суму відсутніх прибутків при неможливості скорочення витрат, не мають цільового призначення.

Субсидія – фінансові ресурси, що виділяються з вищестоячого бюджету нижчестоячому на фінансування конкретних заходів або закладів, мають цільовий характер, виділяються в основному за поточним бюджетом.

Субвенція – фінансові ресурси, що виділяються з вищестоячого бюджету нижчестоячому на фінансування передбачених Державним бюджетом витрат на основі пайової участі, мають суворо цільовий характер; виділяються переважно за бюджетом розвитку.

Бюджет поточний – у ньому зосереджені всі витрати, що обумовлені діючими нормами і сформованим рівнем соціальної забезпеченості.

Бюджет розвитку – у ньому передбачаються витрати, що спрямовуються на розвиток процесу відтворення і фінансування пріоритетних соціально-економічних заходів.

Нормативи відрахувань від регулюючих прибутків – пропорції (у відсотковому відношенні), відповідно до яких розподіляються регулюючи прибутки між різними рівнями бюджетної системи.

Позабюджетні фонди – фінансові ресурси, утворені за рахунок відрахувань суб'єктів економічної діяльності і викристані за цільовим призначенням (наприклад, Пенсійний фонд). Розрізняють фонди за цільовим призначенням (такі, що мають економічний, соціальний або природоохоронний характер) і за рівнями управління (загальнодержавний, регіональний і місцевий).

Бюджетна класифікація – науково-обґрунтоване угруповання прибутків і витрат бюджетів усіх рівнів із присвоєнням об'єктам класифікації групових кодів. Забезпечує

єдність фінансових показників, уніфікацію обліку і звітності органів державного управління і порівняність бюджетів усіх рівнів.

Бюджетний устрій - це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою і адміністративно-територіального поділу України.

Бюджетне право – сукупність установлених державою юридичних норм, що регулюють діяльність органів державної влади і управління по упорядкуванню, розгляду, затвердженню й виконанню бюджету.

Бюджетне планування – планомірний процес упорядкування, розгляду, затвердження і виконання бюджету. Це комплекс організаційно – технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення обсягів прибутків і суми витрат бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетне прогнозування – визначення ймовірних показників прибутків і витрат на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки бюджету, у процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення й основні цілі, що мають бути досягнені.

Бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням і виконанням бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетні асигнування – бюджетні засоби, виділені на розвиток економіки, фінансування соціально-культурних заходів, оборону країни і зміст органів державної влади і керування.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Роль бюджету у перерозподілі валового внутрішнього продукту.
2. Проблеми формування Державного бюджету України.
3. Механізм врегулювання проблеми наповнювання місцевих бюджетів.
4. Бюджетне регулювання, його форми і роль у бюджетному процесі.

Тести для самоконтролю:

1. Підзвітність, яка створює умови організації державного контролю із зверху до низу, це:

- А. Раціоналізація
- Б. Децентралізація
- В. Контроль
- Г. Централізація

2. Сукупність окремих державних ланок юридично пов'язаних між собою, які базуються на загальноприйнятних принципах, це:

- А. Механізм
- Б. Бюджетна система
- В. Фінансова система
- Г. Фінансова політика

3. Бюджетний кодекс був прийнятий в:

- А. Червні 2001 р.
- Б. Липні 2001 р.
- В. Червні 2000 р.
- Г. Березні 2002 р.

4. Бюджетна система складається з:

- А. Трьох ланок
- Б. Однієї
- В. Двох
- Г. Чотирьох

5. Зведений бюджет України – це:

- А. Сукупність всіх бюджетів, які входять до складу бюджетної системи України
- Б. Сукупність місцевих бюджетів
- В. Сукупність районних бюджетів

6. Регламентована нармами права діяльність пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням і виконанням бюджетів всіх рівнів бюджетної системи, це:

- А. Контроль
- Б. Механізм
- В. Бюджетний процес
- Г. Управління

7. Бюджетний період в Україні триває:

- А. Півроку
- Б. 1 рік
- В. 2 роки
- Г. 3 роки

8. Метод регулювання державного бюджету, який збалансовує доходи і видатки:

- А. Коефіцієнтів
- Б. Нормативний
- В. Податковий

Г. Балансовий

Рекомендована література:

1. Буковинський С.А. Шляхи розвитку бюджетної системи України // Фінанси України. – 1999. - №5
2. Василик О.Д. Державні фінанси України : Навч. Посібник. – К . Вища школа, 1997

Тема 8. Доходи і видатки державного бюджету

Питання:

1. Економічна природа, склад та класифікація прибутків і витрат бюджету.
2. Податкові та неподаткові надходження бюджетів.
3. Структура доходів Державного бюджету.
4. Функціональна класифікація видатків і рівні її деталізації.
5. Структура видатків державного бюджету.

Основні поняття і терміни:

Державні прибутки формуються в результаті розподільчих і пе-рерозподільчих процесів, що здійснюються за допомогою фінансів. Об'єктом відносин у зв'язку з формуванням державних прибутків є валовий внутрішній продукт.

Суб'єктами є: з одного боку — держава, з іншого — підприємства, організації, заклади, населення. Основою формування державних прибутків є створений національний дохід, а в його складі — чистий прибуток, тому обсяг державних прибутків залежить від обсягу і темпів зростання національного доходу.

Суспільне призначення державних витрат — забезпечення фінансування державної діяльності, здійснення усіх функцій держави.

Методи фінансування державних витрат:

Кошторисний — фінансування бюджетних підприємств і організацій;

Фінансування госпрозрахункових (державно-комерційних) підприємств і організацій — тільки у випадку їх участі у реалізації великих державних проектів і програм.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Доходи бюджетів від фізичних осіб, їх розвиток в Україні.
2. Проблеми наповнюваності місцевих бюджетів в Україні.
3. Видатки бюджетів України на соціальний захист населення.
4. Видатки державного бюджету України на розвиток науки і культури.

Тести для самоконтролю:

1. Державні доходи — це:

а) грошові відносини з приводу перерозподілу вартості ВВП, які пов'язані з формуванням доходів держави;

б) сукупність фінансових відносин, які пов'язані з використанням грошових фондів держави;

в) це прямі видатки держави і підприємств державної форми власності;

г) вірної відповіді немає.

2. Державні видатки — це:

а) грошові відносини з приводу перерозподілу вартості ВВП, які пов'язані з формуванням доходів держави;

б) сукупність фінансових відносин, які пов'язані з використанням грошових фондів держави;

в) це прямі видатки держави і підприємств державної форми власності;

г) вірної відповіді немає.

3. Доходи державного бюджету — це:

а) грошові відносини з приводу перерозподілу вартості ВВП, які пов'язані з формуванням доходів держави;

б) сукупність фінансових відносин, які пов'язані з використанням грошових фондів держави;

в) це прямі видатки держави і підприємств державної форми власності;

г) це обов'язкові і добровільні внески у державний бюджет, які використовуються державою для здійснення нею своїх функцій.

4. Джерела власних доходів державного бюджету — це:

а) прибуток підприємств державної форми власності;

б) амортизаційні відрахування підприємств державної форми власності;

в) доходи від державного майна;

г) вірної відповіді немає.

5. За умовами формування державні доходи бувають:

а) безповоротні;

б) поворотні;

в) власні доходи держави;

г) вірної відповіді немає.

Рекомендована література:

1. Шевчук В. О. Удосконалення процедури контролю за процесом формування бюджетів /Фінанси України. - 1999.с. 19-28.
2. Юрій С.І, Бедаад Й.М. Бюджетна система України. Х.-К.:ШОС. 2000. - 400с.
3. Ягудь І.Є. Бюджетний процес як фактор фінансової стабілізації //Фінанси України. - 2001. - №8. - с. 68-70

Тема 9. Податки і податкова система

Питання:

1. Принципи побудови податкової системи України.
2. Структура податкової системи України.
3. Оподаткування юридичних осіб:
  - податок на додану вартість: економічна суть податку: визначення оподаткованого обороту; методика включення податку в ціни товарів (робіт, послуг);
  - податок на прибуток: визначення оподаткованого обороту; порядок обчислення і сплати в бюджет;
  - акцизний збір.
4. Доходи бюджету від зовнішньої - економічної діяльності: платники і ставки мита, порядок перерахування в бюджет.
5. Оподаткування фізичних осіб.
6. Місцеві податки, збори і платежі.
7. Державне мито.
8. Сучасна податкова політика України.
9. Нові підходи до системи оподаткування в розвинутих зарубіжних країнах.

Основні поняття і терміни:

Акцизний збір - це непрямий податок, що встановлюють на високорентабельні і монопольні товари.

Додана вартість - сума витрат на оплату праці, відрахувань на соціальне страхування, процент на капітал, ренту, прибуток.

Ставка податка - частка відрахувань від доданої вартості в дохід держави.

Платники податку - особи, які згідно закону зобов'язані здійснювати нарахування і внесення в бюджет держави податку.

Продаж товарів - будь - які операції згідно з договорами купівлі -продажу, іншими цивільними - правовими договорами, що передбачають передачу права на товари, а також безоплатна передача товарів.

Податки — це обов'язкові платежі, що сплачуються на користь держави юридичними та фізичними особами.

Система оподаткування — сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів у бюджет; внесків у державні цільові фонди, що стягуються у встановленому законом порядку.

Платник податків — фізична або юридична особа, що безпосередньо вносить певний вид платежу в бюджет.

Об'єкт обкладання — прибуток або майно, стосовно якого обчислюються податки.

Одиниця обкладання — одиниця виміру оподатковуваного об'єкта, стосовно якого визначаються нормативи і ставки обкладання. Вони можуть встановлюватися у твердих розмірах (наприклад, у гривнях на одиницю обкладання) і у відсотках.

Джерело сплати — прибуток, із якого вносяться податки

Податковий період — термін, за який відбувається нарахування і сплата податку.

Ефект Олівера - Танзі — падіння реального розміру податків, що збираються при різкому прирості цін на товари та послуги.

Звичайна ціна - ціна реалізації товарі (робіт, послуг) продавцем, включаючи суму нарахованих (сплачених) відсотків, вартість іноземної валюти, яка може бути отримана при продажі особам, що не пов'язані з продавцем за звичайних умов ведення трудової діяльності.

Податок на прибуток - вид платежа, що здійснюється підприємством в дохід держави, базою розрахунку та джерелом сплати якого є оподатковуваний прибуток підприємства.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Характеристика принципів побудови податкової системи України.
2. Сучасна податкова політика України, її недоліки.
3. Порівняння податкової політики Росії та України.

Тести для самоконтролю:

1. Принцип економічної ефективності сплати податків вимагає:
  - а) сплачувати податки мають учасники економічного процесу;
  - б) сплачувати податки повинні обов'язково всі учасники економічного процесу;
  - в) сплата податків не повинна стримувати процес розвитку суб'єктів підприємництва;
  - г) вірної відповіді немає.

2. Податкова система:

- а) сукупність взаємопов'язаних податків і платежів;
- б) діяльність платників і податкової служби щодо внесення податків та по-даткових платежів до бюджету;
- в) цілеспрямована діяльність держави у сфері встановлення та стягування податків;
- г) вірної відповіді немає.

3. Принципи організації податкової системи:

- а) розподільча;
- б) регулююча;
- в) обов'язковість;
- г) вірної відповіді немає.

4. Об'єкт оподаткування акцизного збору:

- а) прибуток;
- б) оборот продаж (%);
- в) ціна одиниці реалізованого товару;
- г) вірної відповіді немає.

5. Об'єкт оподаткування плати за землю:

- а) площа землі, що використовується;
- б) прибуток;
- в) площа сільгоспугідь;
- г) вірної відповіді немає.

6. Об'єкт оподаткування податку на прибуток підприємств:

- а) прибуток;
- б) обсяг продаж;
- в) операції з продажу товарів (робіт, послуг), ввозу, вивозу товарів в Україну;
- г) фіксований.

Рекомендована література:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. - К.: ШОС. - 2000.
2. Лайко П.А., Ляшенко Ю.І. Фінанси АПК: навч. посібник. - К.: ДІА 2000.
3. Фінанси підприємств: Підручник. - 3-є вид., перероб. та доп. / За ред. А.М.Поддєрьогіна. -К.: КНЕУ, 2000.

Тема 10. Державний кредит і державний борг

Питання:

1. Економічна сутність, роль і форми державного кредиту, їх призначення.
2. Управління державним боргом та його обслуговування.

Основні поняття і терміни:

"Державний кредит" — одна з форм руху позикового фонду, і, насамперед, тимчасово вільних коштів населення і суб'єктів економічної діяльності. Цей рух здійснюється на добровільній основі для фінансування потреб економіки на умовах державної гарантії повернення коштів із сплатою установленого відсотка.

"Державний борг" — неоплачена сума офіційно визнаних прямих зобов'язань органів державного управління перед іншими секторами економіки й іншими країнами світу, що утворилася в результаті їх операцій у минулому і має бути погашена за допомогою операцій цих органів у майбутньому або переоформлена в безстроковий борг.

"Капітальний державний борг" — включає всю суму заборгованості по раніше випущених позиках.

"Поточний державний борг" — включає витрати держави, пов'язані з виплатою сум виграшів, відсотків по поточних тиражах державних лотерей (облігацій), а також незапитаних сум виграшів по раніше проведених тиражах.

"Заходи для управління державним боргом" — заходи, спрямовані на зниження обсягу державного боргу. До них відносяться: конверсія, консолідація, обмін облігацій за регресійною угодою, відстрочка погашення, анулювання позик.

"Валютне банкрутство держави" — настає у випадку перевищення витрат держави-боржника по обслуговуванню зовнішнього боргу над валютними надходженнями по експорту товарів і послуг.

"Валютна криза" — різке падіння курсу національної валюти (25 - 30% і більш за декілька місяців) і таке ж різке скорочення валютних резервів.

Існують три типи валютної кризи: самий простий, власне валютна криза, або криза платіжного балансу; криза державного боргу (фінансова)..що веде до валютної; боргова криза приватних позичальників (банківська, теж здатна вилитися у валютну за певних умов).

"Дефолт" — визнання неплатоспроможності країни або іншого позичальника по його зобов'язаннях. Об'являється або самим позичальником, або кредиторами. Умови виникнення ситуації дефолту обумовлюються в кожній конкретній угоді про позику (яких-небудь міжнародних стандартів не існує). У якості формальної причини для оголошення дефолту може бути використана будь-яка заява вищої посадової особи держави-позичальника про неможливість виплати будь-яких боргів. Дефолт за одними видами зобов'язань може привести до дефолту по інших зобов'язаннях.

"Аннуїтет" — вид державної позики, із якої кредитор періодично одержує визначений прибуток (ренту), встановлюваний із розрахунку на поступову виплату боргу і відсотків із нього.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Державний борг України та механізм його обслуговування.
2. Міждержавні борги і технології міждержавних кредитів.

Тести для самоконтролю:

1. За умовами надання зовнішній державний борг може бути:
  - а) пільговим.
  - б) сплатою високих відсотків;
  - в) на основі компенсації;
  - г) вірної відповіді немає.
2. За умовами повернення зовнішній державний борг може повертатись:
  - а) одночасно:
  - б) рівними частками;
  - в) нерівними частками;
  - г) вірної відповіді немає.
3. За цільовим використанням зовнішній державний борг може бути:
  - а) інвестиційним;
  - б) неінвестиційним;
  - в) безповоротним;
  - г) вірної відповіді немає.
4. При державному кредиті відносини між позичальником і кредитором:
  - а) суворо регламентуються;
  - б) складаються на добровільних засадах;
  - в) регулюються договором;
  - г) вірної відповіді немає.
5. Форми державного кредиту:
  - а) товарний;
  - б) грошовий;
  - в) капітальний;
  - г) поточний.

Рекомендована література:

1. Василик О.Д. Державні фінанси України.: Навч. Посібник. – К. Вища школа, 2001
2. Фільштейн Л.М. Фінанси України: Навч. посібник. – К. Державне Центральне – Українське видавництво, 2001, - 64 с.

Тема 11. Місцеві фінанси

Питання:

1. Аналіз розвитку, місця і ролі місцевих бюджетів в бюджетній системі України.
2. Поняття місцевих бюджетів.
3. Доходи і витрати місцевих бюджетів, їх склад, структура.
4. Види неподаткових надходжень до місцевих бюджетів.
5. Шляхи зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Основні поняття і терміни:

"Місцеві бюджети" - це фонди фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні місцевих органів самоврядування.

"Фінанси місцевих органів влади" — система формування, розподілу й використання грошових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них завдань і функцій як власних, так і делегованих.

"Фінансові ресурси місцевого самоврядування" - фонди грошових ресурсів, які утворюються і використовуються органами місцевого самоврядування в процесі реалізації покладених на них законом функцій. До їх складу входять: місцеві бюджети, валютні та цільові фонди, фінансово-кредитні ресурси, а також — фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності.

"Фінанси місцеві" - система економічних відносин, при по середництві яких місцеві органи влади мобілізують, розподіляють і використовують фінансові ресурси у відповідності до покладених на них законом та договорами обов'язків. Синонім поняття "фінанси місцевих органів влади".

"Фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності" - фонди грошових ресурсів, які утворюються підприємствами, що належать місцевому самоврядуванню різних рівнів, використовуються відповідно до законодавства і рішень органів місцевого самоврядування.

"Прибутки місцевих бюджетів" - фінансові кошти, що надходять у відповідні місцеві бюджети в розмірах і порядку, встановлених законом. Містять у собі: власні або закріплені прибутки, відрахування від регулюючих прибутків, дотації, субсидії, субвенції й інші трансферти. Прибутки місцевих бюджетів групуються на податкові і неподаткові.

"Оборотна касова готівка" - фінансові кошти, що створюються в складі місцевих бюджетів для покриття тимчасових касових розривів при їх виконанні.

"Територіальна соціально-економічна система" - цілісна сукупність пов'язаних між собою природних, виробничих та соціальних об'єктів, а також інфраструктурних ланок, які приймають участь у суспільному виробництві даної території (регіону, області, країни тощо).

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Формування науки про місцеві фінанси.
2. Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні.
3. Основні напрямки європейської фінансової дамки з питань місцевих фінансів.

Тести для самоконтролю:

1. Як впливають місцеві податки і збори на показники фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання?

- 1) збільшують собівартість продукції
- 2) збільшують виручку від реалізації робіт і послуг
- 3) зменшують чистий прибуток
- 4) поліпшують якість продукції

2. За рахунок яких коштів сплачують місцеві податки та збори фізичні особи?

- 1) власних доходів
- 2) прибутку підприємства
- 3) цільових фондів
- 4) вірної відповіді немає
- 4) консолідований бюджет

4. Суми, отримані від місцевих податків і зборів зараховуються у:

- 1) державний бюджет
- 2) бюджети суб'єктів економічної діяльності
- 3) місцеві бюджети
- 4) вірної відповіді немає

5. Функції місцевих бюджетів:

- 1) формування грошових фондів
- 2) розподіл та використання грошових фондів між галузями економіки, які фінансуються із місцевих бюджетів
- 3) контроль за діяльністю об'єктів, які фінансуються із місцевих бюджетів
- 4) вірної відповіді немає

Рекомендована література:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник.-К.: НЮС.-2000.
2. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України. Навч. пос. К. "Знання".-2003

Тема 12. Фінанси підприємницьких структур

Питання:

1. Зміст та основні принципи організації фінансів підприємницьких структур, їх функції.
2. Особливості організації і функціонування фінансів різних форм власності та видів діяльності.
3. Фінансове забезпечення функціонування та відтворення основного та обігового капіталу.

Основні поняття і терміни:

Фінанси підприємницьких структур - це різноманітні фонди фінансових ресурсів, які створюються й використовуються задля здійснення виробництва і реалізації продукції, робіт і послуг у різних галузях економіки. Організація та функціонування фінансів підприємницьких структур ґрунтується на відповідних принципах. До них належить:

- комерційний розрахунок;
- господарська та фінансова незалежність;
- фінансова відповідальність;
- матеріальна зацікавленість.

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого із учасників.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концерн – статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі фінансової залежності від одного або групи підприємств.

Товариства з обмеженою відповідальністю - мають статутний капітал, розподілений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Характерним є те, що учасники товариства несуть відповідальність у межах своїх вкладів.

Командитне товариство – товариство в якому разом з одним або кількома учасниками, котрі здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність щодо зобов'язань товариства всім своїм майном, належать також дин або декілька учасників (вкладників), відповідальність яких обмежується вкладом у майно товариства.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в умовах ринкових перетворень.
2. Розвиток та особливості іункціонування малого бізнесу в Україні.

Тести для самоконтролю:

1. Принципи організації фінансів підприємств:
  - а) самофінансування
  - б) матеріальна відповідальність
  - в) виплата дивідендів
  - г) цільове фінансування
  - д) забезпечення фінансовими ресурсами
  - е) нагляд
  - ж) господарська самостійність
  - з) екаутинг
2. Що входить до складу початкової вартості основних фондів підприємства?
  - а) витрати на виготовлення або покупку основних фондів
  - б) витрати на транспортування
  - в) витрати на монтаж і будівельні роботи
  - г) витрати на маркетинг
  - д) Вірно 1, 2, 3
  - е) Всі відповіді вірні
3. Знос основних фондів – це...
  - а) процес здійснення капітального ремонту основних фондів
  - б) заміна зношених основних фондів шляхом капітального будівництва
  - в) матеріальне зношення окремих елементів основних фондів шляхом
  - г) капітального будівництва або капітального ремонту
  - д) заміна основних фондів внаслідок впровадження нових, більш погресивних машин
4. На рівні підприємств фінансові відносини охоплюють:

а) відносини з іншими підприємствами й організаціями за постачаннями сировини і матеріалів;

б) відносини усередині між підрозділами усередині галузі;

в) відносини між підприємством і кредитною системою;

г) відносини з дочірними підприємствами;

д) відносини між державою і населенням.

5. Принцип господарської самостійності підприємств обмежується:

а) нарахуванням відсотків за користування кредитом за ставками, установленими законодавством;

б) нарахуванням амортизації за ставками, установленими законодавством;одноманітністю форм власності;

в) сплатою податків за встановленими ставками.

6. Реалізація принципу матеріальної зацікавленості може бути забезпечена:

а) гідною оплатою праці

б) формуванням фінансових резервів

в) повною окупністю витрат

г) оптимальною податковою політикою держави

д) дотриманням економічно обґрунтованих пропорцій у розподілі чистого прибутку на споживання і нагромадження

Рекомендована література:

1. Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств //Фінанси України. – 2000. - №4. – с. 17 – 26

2. Узунів В.М. Фінансові аспекти розвитку підприємництва в Україні// Фінанси України. – 2001. - № 8. – с. 142 - 150

3. Фінанси підприємств / За ред. Поддєрьогіна А.М. Розділ 1. – К.: КНЕУ, 2000, - 460 с.

Тема 13. Фінансовий менеджмент

Питання:

1. Теоретичні основи фінансового механізму.
2. Менеджмент державних фінансів.
3. Фінансовий менеджмент підприємницьких структур.
4. Податковий менеджмент.

Основні поняття і терміни:

Фінансовий менеджмент – це процес управління формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських об'єднань і громадян, якщо вони здійснюють фінансові операції.

Об'єкт фінансового менеджмента – централізовані й децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках державних фінансів.

Суб'єкт фінансового менеджмента – фінансовий апарат, що зосереджений у фінансових службах міністерств, відомств, об'єднань, підприємств і організацій, апараті міністерства фінансів і місцевих фінансових органах, податковій службі, контрольно-ревізійному апараті, інших фінансових інститутах.

Менеджмент державних фінансів – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу держави на формування й використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів управління. Бюджетний менеджмент спрямований на управління бюджетними ресурсами в процесі їхнього руху на всіх етапах бюджетного процесу.

Бюджетний менеджмент має суб'єкт і об'єкт управління.

Об'єкт бюджетного менеджмента – процес створення й використання фондів фінансових ресурсів на рівні держави, органів місцевого самоврядування і підприємницьких структур державної форми власності.

Суб'єкт бюджетного менеджмента – фінансові органи держави.

Фінансовий менеджмент підприємницької структури – це система управління процесами формування й використання фінансових ресурсів для фінансового забезпечення господарської діяльності.

Об'єкт фінансового менеджменту підприємства – кругообіг грошових засобів, тобто фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності.

Суб'єкт фінансового менеджмента підприємства – фінансові служби підприємств, які за допомогою різних форм і методів впливають на ефективність функціонування об'єкта управління.

Мета фінансового менеджмента на підприємстві – створення необхідних передумов стабільної його роботи та розвитку в умовах конкурентної боротьби й обмеженості фінансових ресурсів і капіталів.

Основна функція податкового менеджмента – забезпечити стійке надходження до бюджетів і централізованих фондів цільового призначення податків, зборів і відрахувань, які визначені чинним законодавством держави.

Завдання для індивідуальної роботи:

Тести для самоконтролю:

1. Суб'єктом бюджетного менеджменту є:
  - а) фінансовий апарат, що зосереджений у фінансових службах міністерств, відомств, об'єднань, підприємств, апараті міністерства фінансів і місцевих
  - б) фінансових органах, податковій службі, контрольно-ревізійному апараті;
  - в) фінансові органи держави
  - г) фінансові служби підприємств
2. Фінансовий менеджмент – це ...
  - а) процес управління формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських об'єднань і громадян, якщо вони здійснюють фінансові операції
  - б) сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких здійснюється управління фінансовими ресурсами
  - в) процес управління грошовим обігом, формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства
  - г) всі відповіді вірні

Рекомендована література:

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств. – Тернопіль, 2000. – 229 с.
2. Кожанова Є.П., Коюда О.П. Факторний аналіз прибутку// Фінанси України. – 1999. - №4. – с. 33 – 40
3. Фінанси підприємств/ За ред. Поддєрьогіна А.М. Розділ 4. – К.: КНЕУ, 2000. – 460с.

Тема 14. Загальнодержавні фонди фінансових ресурсів цільового призначення

Питання:

1. Система централізованих фондів цільового призначення.
2. Фонди фінансових ресурсів цільового призначення.

Основні поняття і терміни:

Фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою фінансової системи. Необхідність їх створення та функціонування зумовлена потребою в наданні певних соціальних гарантій населенню у разі досягнення непрацездатного віку, втрати працездатності, годувальника, роботи, настання стихійного лиха та інших непередбачуваних подій.

В економічному аспекті - це створення та використання фондів фінансових ресурсів для задоволення економічних і соціальних потреб держави, підприємницьких структур та окремих громадян.

Принципи організації централізованих фондів фінансових ресурсів можна сформулювати так:

- відрахування до фондів централізовано визначаються державою відповідними законами і є власністю держави;
- відрахування до фондів є обов'язковими платежами й можуть стягуватися примусово;
- витрати з фондів здійснюються лише на визначені потреби, які передбачені законами України.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні.
2. Шляхи вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні з врахуванням зарубіжного досвіду.

Тести для самоконтролю:

1. Державні цільові фонди – це:
  - а) централізовані фонди грошових коштів;
  - б) децентралізовані фонди грошових коштів.
2. Державні цільові фонди – це:
  - а) сукупність фондів грошових коштів цільового призначення, які знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади;
  - б) сукупність фондів грошових коштів цільового призначення, створених відповідно до діючого законодавства і сформованих за рахунок внесків юридичних та фізичних осіб;
  - в) децентралізовані фонди грошових коштів, які формуються за рахунок внесків суб'єктів господарювання.
3. Мобілізація коштів у державні цільові фонди здійснюється через:
  - а) добровільні внески, пожертвування;
  - б) позики та кредити;
  - в) інвестиції;
  - г) асигнування з бюджету;
  - д) бюджетні кредити;
  - е) обов'язкові кредити

4. В залежності від рівня, на якому утворюються, цільові фонди можуть бути:

- а) територіальними;
- б) державними;
- в) галузевими;
- г) місцевими;
- д) регіональними.

Рекомендована література:

1. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням” від 18 січня 2001 року № 2240-III

2. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 2 березня 2000 року № 1533-III

3. Закон України “Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 22 лютого 2001 року № 2272 - III

4. Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” від 26 червня 1997 року № 400/97 - ВР

Тема 15. Страхові і резервні фонди фінансових ресурсів

Питання:

- 1. Економічна природа і суть страхування.
- 2. Страховий ринок, його організаційна структура і суб’єкти.
- 3. Система страхових фондів.

Основні поняття і терміни:

Страхування - складова частина фінансової системи держави, воно опосередковує рух валового внутрішнього продукту в формі фондів фінансових ресурсів.

Економічна необхідність страхування, яке ґрунтується на акумуляції фінансових ресурсів із метою відшкодування збитків, спричинених настанням шкідливих для здоров’я та (або) матеріального благополуччя подій як фізичним, так і юридичним особам.

У соціальному плані страхування є формою (способом) участі держави, роботодавців та громадян у справі захисту особистих інтересів громадян і створення у такий спосіб умов для забезпечення соціальної та політичної стабільності в суспільстві.

Ринок страхових послуг - це складова фінансового ринку, яка є системою правових та організаційних заходів із реалізації страхового продукту.

Страховим продуктом або послугою є страховий захист.

Об’єктами ринку страхових послуг є страховий продукт.

Суб'єктами цього ринку виступають: страховик, страхувальник; посередник і держава.

Страховик - це організація, яка бере на себе за певну плату зобов'язання відшкодувати страхувальникові завданий страховим випадком збиток або виплатити страхову суму. Головне завдання страховика надавати страхові послуги.

Страхувальники - це юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до чинного законодавства.

Третім важливим учасником ринку страхових послуг є посередники. У страхуванні бувають різні типи посередників: страхові агенти, страхові брокери; посередницькі функції можуть виконувати банки, туристичні компанії, відділення зв'язку, автосалони, а також безпосередньо персонал страхової компанії.

Четвертим учасником ринку страхових послуг є держава, яка створює правові основи страхової діяльності та здійснює контроль за дотриманням чинного законодавства.

Самострахування базується на індивідуальній відповідальності й полягає у формуванні страхових фондів юридичними та фізичними особами у грошовій або натуральній формі.

Перестраховання – це система економічних відносин, пов'язаних з передаванням страховиком частини відповідальності за прийняті до страхування ризику на узгоджених умовах іншим страховикам з метою створення збалансованого страхового портфеля, забезпечення фінансової стійкості та рентабельності страхових операцій.

Співстрахування – це система економічних відносин, що передбачають участь у страхуванні одного клієнта одразу кількох страховиків шляхом розподілу ризику на частини і укладення окремих договорів за кожною з цих частин. Це один з підвидів перестраховання.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Специфічні риси страхування як економічної категорії.
2. Функції страхування в системі фінансових і виробничих відносин.
3. Організаційні форми страхування в Україні.
4. Перестраховання і співстрахування.

Тести для самоконтролю:

1. Страховики – це юридичні особи, що:
  - а) займаються самострахуванням і перестрахованням;
  - б) мають державний дозвіл (ліцензію) на проведення операцій страхування;

- в) відають створенням витратою коштів страхового фонду;
  - г) є страховими посередниками
2. За формою проведення страхування може бути:
- а) обов'язковим;
  - б) соціальним;
  - в) медичним;
  - г) добровільним;
  - д) майновим.
3. Формою соціального захисту і зміцнення матеріального добробуту населення є:
- а) майнове страхування;
  - б) особисте страхування;
  - в) страхування відповідальності;
  - г) добровільне страхування;
  - д) обов'язкове страхування.
4. Набір різних видів страхування, до яких можна вдатися страхувальник, являє собою:
- а) страхування різних видів ризиків;
  - б) майнове й особисте страхування;
  - в) асортимент страхового ринку;
  - г) ринок страхування;
  - д) диверсифікованість страхової діяльності.
5. Юридичні чи фізичні особи, зареєстровані у встановленому порядку як підприємці, що здійснюють незалежну посередницьку діяльність по страхуванню від свого імені, є:
- а) страховиками;
  - б) страхувальниками;
  - в) страховими агентами;
  - г) страховими компаніями;
  - д) страховими брокерами.

Рекомендована література:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. - К.: ШОС. - 2000.
2. Лайко П.А., Ляшенко Ю.І. Фінанси АПК: навч. посібник. - К.: ДІА 2000.
3. Фінанси підприємств: Підручник. - 3-є вид., перероб. та доп. / За ред. А.М.Поддєрьогіна. - К.: КНЕУ, 2000.

Тема 16. Фінансовий ринок

Питання:

1. Необхідність, призначення і структура фінансового ринку.
2. Інструменти фінансового ринку.

Основні поняття і терміни:

Фінансовий ринок - це механізм торгівлі фінансовими активами, обов'язковими атрибутами якого є чіткі правила торгівлі, наявність професійних учасників ринку та розвинута ринкова інфраструктура, яка забезпечує мінімальні витрати і максимальну надійність укладення угод.

Функції фінансового ринку:

- активна мобілізація тимчасово вільного капіталу із різноманітних джерел;
- ефективний розподіл акумульованого вільного капіталу між багаточисельними кінцевими споживачами;
- визначення найефективніших напрямів використання капіталу в інвестиційній сфері з позицій забезпечення високого рівня його доходності;
- формування ринкових цін на окремі фінансові інструменти і послуги, які найоб'єктивніше відображають співвідношення між попитом і пропозицією;
- здійснення кваліфікованого посередництва між продавцем і покупцем фінансових інструментів;
- створення умов для мінімізації фінансових ризиків;
- прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів у державі;

Фінансовий ринок включає:

- валютний ринок (це процес купівлі-продажу іноземних валют за національним курсом, який складається на основі попиту й пропозиції на ці валюти.);
- ринок кредитних ресурсів (це процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, оплатності й строковості);
- ринок цінних паперів (фондовий ринок) (це особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності);
- ринок фінансових послуг (це сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які здійснюються, як правило, на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування).

Фінансові посередники, які займаються брокерською діяльністю виконують функцію допомоги як продавцям, так і покупцям фінансових інструментів у здійсненні угод на фінансовому ринку.

Брокерська діяльність – це виконання операцій з цінними паперами на підставі угоди брокера з його клієнтом і за рахунок клієнта. Угода має характер доручення або комісії, тому брокерська діяльність належить до комісійної діяльності.

Фінансові інструменти - фінансові документи, що обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку.

Інструменти ринку позикових капіталів: гроші й розрахункові документи, які обертаються на грошовому ринку.

Інструменти ринку цінних паперів: різноманітні цінні папери, що обертаються на цьому ринку.

Інструменти валютного ринку: іноземна валюта, розрахункові валютні документи, а також окремі види цінних паперів, які обслуговують цей ринок.

Інструменти страхового ринку: страхові послуги, які пропонуються на продаж (страхові продукти), а також розрахункові документи на окремі види цінних паперів, які обслуговують цей ринок.

Ринок золота (срібла, платини) та дорогоцінних каменів: зазначені цінні метали і камені купують з метою формування фінансових резервів і тезаврацій; це також розрахункові документи і цінні папери, які обслуговують цей ринок.

Інструменти ринку нерухомості: цінні папери та документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид нерухомості.

Опціон - це контракт на право купівлі або продажу певної кількості цінних паперів у будь-який момент протягом визначеного строку за фіксованою ціною. Варант (різновид опціону) - це сертифікат, який дає право його власникові купити певний цінний папір за фіксованою ціною у визначений термін.

Ф'ючерсний контракт (фінансовий ф'ючерс) - це стандартний документ на купівлю бо продаж певної кількості визначених цінних паперів у зазначений час за встановленою ціною.

Форвардний контракт - це спеціальна складений ф'ючерсний контракт, що відповідає потребам конкретного клієнта, не є стандартним, не укладається на організованому фінансовому ринку.

Своп (обмін) - двостороння угода про обмін у майбутньому серіями платежів у різних валютах.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Спеціалісти на фінансовому ринку: права, обов'язки, професійні риси.
2. Пріоритетні напрями розвитку вітчизняного фінансового ринку.

Тести для самоконтролю:

1. Власники облігацій акціонерного товариства по відношенню до цього товариства є:

- а) кредиторами
- б) партнерами
- в) власниками
- г) інвесторами

2. При розподілі прибутку акціонерного товариства першим отримає доходи власник:

- а) облігацій акціонерного товариства;
- б) привілейованих акцій;
- в) простих акцій

3. Комерційний кредит – це:

- а) будь-який кредит взагалі;
- б) банківський кредит;
- в) кредит продавця покупцю.

4. Внесення грошових коштів або цінних паперів на зберігання – це:

- а) факторинг;
- б) депозит;
- в) овердрафт.

5. Важливою умовою надання кредиту є:

- а) сума кредиту;
- б) позичальник;
- в) забезпечення кредиту.

Рекомендована література:

1. Марахов А.К. Структурні зміни на фондовому ринку України // Банківська справа. – 2000. - № 3. – с. 21 - 23

2. Стоян В.І. Фінансовий ринок України: проблеми і перспективи розвитку// Фінанси України. – 2000. - № 12. – с. 135 – 140

Тема 17. Міжнародні фінанси

Питання:

1. Економічна природа і призначення міжнародних фінансів.
2. Міжнародні фінансові інститути.

Основні поняття і терміни:

Міжнародні фінанси - це фонди фінансових ресурсів, створення і використання яких здійснюється на світовому або міжнародному рівнях для задоволення спільних потреб, які мають міжнародне значення.

Міжнародний фінансовий ринок нині є глобальною системою акумулювання вільних фінансових ресурсів та їхнього надання поичальникам із різних країн на принципах ринкової конкуренції.

Міжнародні фінансові інститути створюються на світовому і регіональному рівнях для сприяння економічному розвитку країн -засновників цих організацій. Вони започатковуються на основі багатосторонніх угод між державами, їхнім основним завданням є мобілізація коштів і надання допомоги на кредитних засадах для здійснення важливих економічних проектів.

До числа світових фінансових інститутів належать:

- Світовий банк (СБ);
- Міжнародний валютний фонд (МВФ);
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).

Крім того, існують такі фінансові інститути, як Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР) та деякі інші.

МВФ є організацією акціонерного типу, його ресурси складаються із внесків країн - членів, для кожної з яких встановлюється вступна квота залежно від частки країни в світовій торгівлі. Відповідно й право на одержання коштів залежить від обсягу вступного внеску. Квоти переглядаються кожних п'ять років.

Світовий банк є фінансовою установою, яка покликана сприяти сталому економічному розвитку та забезпеченню суспільного добробуту в країнах, що мають низький рівень економічних показників і перебувають на стадії реформування економіки. Банк надає фінансові ресурси в формі довгострокових кредитів на розвиток виробництва на 15 - 20 років на пільгових умовах.

Діяльність ЄБРР в Україні охоплює такі основні стратегічні напрямки, як:

- надання довгострокового кредитного капіталу банківському сектору на розвиток комерційного кредиту та інших фінансових інструментів для підтримки експортерів;
- залучення приватних інвестицій в агропромисловий комплекс України;

- технічна допомога та консалтингові послуги підприємствам державної форми власності щодо розробки та впровадження інвестиційних проектів, фінансових планів, систем закупівлі обладнання на світових ринках та управління інвестиційними проектами;
- надання кредитних ліній приватному виробництву та пряме фінансування спільних підприємств;
- реформування секторів інфраструктури - транспорту, зв'язку тощо;
- сприяння реструктуризації, в основному енергетичного комплексу, за допомогою запровадження енергозберігаючих технологій, модернізації обладнання, гарантування безпеки на атомних електростанціях.

Завдання для індивідуальної роботи:

Підготувати реферати на теми:

1. Основні напрями та особливості валютного регулювання в Україні.
2. Фінансові аспекти діяльності підприємств з іноземними інвестиціями в Україні.

Тести для самоконтролю:

1. Валюта – це:
  - а) золото;
  - б) грошова одиниця, що використовується для вимірювання величини вартості товару;
  - в) національна грошова одиниця;
  - г) міжнародна грошова розрахункова одиниця і платіжний засіб.
2. Девальвація – це:
  - а) зниження обмінного курсу національної валюти по відношенню до іноземних;
  - б) підвищення обмінного курсу національної валюти по відношенню до іноземних;
3. Митний тариф – це:
  - а) кількісне обмеження;
  - б) прихований метод регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
  - в) конкретна ставка мита;
  - г) систематизоване зведення ставок мита;
  - д) технічний бар'єр регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
4. До нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності відноситься:
  - а) квотування;
  - б) особливі види мита;
  - в) технічні бар'єри;
  - г) сезонне мито;

д) митний тариф.

5. Які з перерахованих валют відносяться до резервних:

а) австралійський долар;

б) австрійський шилінг;

в) бельгійський франк;

г) англійський фунт стерлінгів;

д) іспанське песо;

е) португальське ескудо;

є) американський долар;

ж) японська ієна;

з) німецька марка.

Рекомендована література:

1. Гаврилюк О. Методи регулювання діяльності іноземних інвесторів у країнах – реципієнтах // Економіка України. – 2000. - № 3. – с. 79 - 86

2. Кравчук Н.Я. Міжнародні фінансові ресурси та проблема втечі капіталу // Фінанси України. – 2000. - №4. – с. 80 - 85

3. Сазонець І.Я. Удосконалення методів здійснення міжнародних валютних операцій // Фінанси України. – 2000. - №3. – с. 119 - 120